LA SEGONA REPÚBLICA

MALLORCA, 1931-1936

Pau Tomàs Ramis (coord.)

illa

Col·lecció Miquel Quetglas
Núm. 1

1a edició, Palma, abril del 2022
© dels autors, 2022
© Illa Edicions, 2022
ISBN: 978-84-124293-2-9
Dipòsit Legal: PM 00172-2022

Disseny i coberta:
Cosmic Traveler | www.cosmictraveler.es

Correcció:
Adrià Mayà

Impressió:
Gráficas Ulzama

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre ni de la coberta, ni el recull en un sistema informàtic, ni la transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o per altres mètodes sense el permís dels titulars del copyright.

Continguts

Pròleg 11

L'arribada de la República a Mallorca 17
Pere J. Garcia Munar

1. República abans de la República 17
2. Panades, mítings i esperances 21
3. Alegria, música i banderes tricolors 23

Conclusions 27

Els anys republicans: una societat i cultura efervescents 29
Manel Santana Morro

1. La importància de l'associacionisme 30
2. Una Església a la defensiva 31
3. Una cultura feta des de la militància 33
4. Un context prou favorable per a la llengua catalana i la cultura en català 35
5. Esport i societat 38
6. Altres aspectes del món cultural i conclusions 40

L'escola en temps de la Segona República a Balears: un anhel de regeneració educativa 43
Gabriel Barceló Bauzà

Introducció 43

1. L'orientació de la política educativa republicana 45
2. L'escola en temps de la Segona República a Balears 49
3. Consideracions finals 52

El projecte republicà de transició de la beneficència a l'assistència social. El cas de Mallorca (1931-1936) 55
Pere Fullana Puigserver

Introducció 55

1. De la beneficència a l'educació i l'acció social, el gran repte del republicanisme social (1931-1936) 58
2. Les institucions assistencials públiques i privades a Mallorca el 1931 59
3. Les polítiques socials de la Segona República i la seva recepció a Mallorca 62

Algunes conclusions provisionals 68

L'esquerra mallorquina i l'esport proletari durant la II República 71
Pau Tomàs Ramis

Introducció 71
1. L'esport obrer 73
2. L'esport popular i la visió socialista 75
3. «Vuestro deporte debe ser de clase», la visió comunista 77
4. Partit Republicà Federal i Esquerra Republicana Balear 79
5. L'avenç en la postura socialista cap a la convicció comunista 81
6. L'Olimpíada Popular de Barcelona, culminació de l'ideari esportiu obrer 82

L'anticlericalisme durant la Segona República a Mallorca 89
Catalina Martorell Fullana

1. Antecedents. L'anticlericalisme mallorquí del segle XIX 89
2. La Segona República i la laïcització de les institucions a Mallorca. Nova legislació 90
3. Organitzacions anticlericals i lliurepensadores 93
4. Actituds anticlericals a la Mallorca de la Segona República 101
5. El final de la política laïcista 104

Quan elles alçaren la veu. Formes d'associacionisme femení a Mallorca durant la Segona República 105
Layla Dworkin

Introducció 105
1. El Sexenni Democràtic i la primera onada de visibilització femenina 108
2. La presència de dones en les mobilitzacions de principis del segle XX 109
3. El gran impuls de les organitzacions obreres femenines dels anys 20 111
4. L'eclosió de la Segona República, les dones prenen la paraula 113
A mode de conclusió 118
Bibliografia 119

L'anarquisme a Mallorca i els inicis de la Segona República (1930-1931) 123
Jordi Maíz

Els socialistes mallorquins durant la Segona República 137
Antoni Vidal Nicolau

1. L'eufòria inicial i els homenatges populars 138
2. L'estiu de 1931, el despertar del somni 139
3. El difícil equilibri de Llorenç Bisbal com a batle. Les desavinences amb els republicans federals i l'escissió dels socialistes independents 142
4. La Coalició Republicano-Socialista i les eleccions de 1933 145
5. El bienni radicalcedista i la reivindicació de la república socialista 148
6. Les eleccions de febrer de 1936 i el govern del Front Popular 150

Les societats i cooperatives obreres durant la II República: el cas dels trencadors de marès de s'Arenal i Son Sunyer 153
Dídac Martorell Paquier

1. Els trencadors de marès, s'Arenal i Son Sunyer 153
2. Les societats obreres i cooperatives durant la II República 155
3. La tradició de la solidaritat 158
4. Les societats obreres i cooperatives de ses Cadenes 160
5. Ses Cadenes, centre obrer i revolucionari 162
6. La lluita dels comunistes de ses Cadenes per l'emancipació i la unitat 167
Conclusions 171
Bibliografia 173
Arxius 174
Premsa 174
Informadors 174

Els carabiners de la comandància de Balears durant la II República 175
Cels Calviño Andreu

Introducció 175
1. Raons de la creació del Cos de Carabiners 175
2. La seva fundació 176
3. El Cos de Carabiners 177
4. El cop militar del general Sanjurjo 179
5. Jurament de fidelitat a la República i entrega de banderes 179
6. Altres reformes que afectaren els carabiners de Balears durant la República 181
7. El Cos de Carabiners de la Comandància de Balears durant els anys 1933, 1934 i 1935 181
8. Les companyies de Carabiners de la Comandància de Balears 184
9. Estat numèric de la força del Cos de Carabiners de la Comandància de Balears durant la II República 189
10. Una actuació destacada 190
11. Fets luctuosos provocats per membres del Cos de Carabiners durant aquesta època 191
12. Altres intervencions dels carabiners durant el període republicà 193
13. La ideologia del Cos durant l'etapa republicana 194
Epíleg 195

Falange Española y de las JONS a Mallorca durant la Segona República. Els orígens del partit 197
Margalida Rubí Ferrer

1. Les primeres passes per a la creació de la Falange 199
2. Les Falanges locals 204

3. De les primeres actuacions del partit a les eleccions de febrer de 1936: augmenta la tensió 207
4. Els darrers mesos de la República: la Falange com a força de xoc 208

La dreta a Mallorca en els últims anys de la Segona República. El setmanari *Acción* 215
Bartomeu Vidal Mestre

1. La primera etapa d'*Acción* (juny 1935-febrer 1936), la crítica al bienni republicanosocialista i l'evolució ideològica d'Acció Popular Agrària 216
2. La campanya electoral per a les eleccions del 16 de febrer de 1936 223
3. El setmanari *Acción* entre la defensa del lideratge de Gil Robles i la crítica al govern del Front Popular, febrer-juliol de 1936 227
Bibliografia 231

Els Fets d'Octubre de 1934 a Mallorca. Origen, desenvolupament i conseqüències immediates d'una protesta obrera 233
David Ginard i Féron

1. Les tensions prèvies 236
2. La vaga del 6 al 8 d'octubre a Palma i a la Part Forana 239
3. La repressió 243

La conflictivitat a Mallorca durant el govern del Front Popular (març-juliol de 1936) 249
Bartomeu Garí Salleras

Introducció 249
1. Mallorca, una pau política qüestionable 250
2. La conflictivitat als carrers de Palma i als municipis de Mallorca 252
Conclusions 260
Fonts consultades 261

L'anarquisme a Mallorca i els inicis de la Segona República (1930-1931)

Jordi Maíz

Grup d'Estudis Llibertaris «Els Oblidats»

Des de finals de 1930, la reorganització de l'anarquisme a Mallorca sembla present. La dictadura de Primo de Rivera havia provocat un col·lapse en el si del moviment llibertari i aquest, sense sindicats legals ni mitjans de comunicació i expressió, passava desapercebut en la societat illenca. Pocs militants van sobreviure al canvi polític i generacional des dels anys vint fins a la Segona República. Aquesta etapa d'assossec queda reduïda a l'arribada —quasi exclusiva— de *La Revista Blanca* a Palma a la segona part dels anys vint. En aquests anys segueixen actius alguns militants sindicalistes com Miquel Rigo, relacionat amb el grup anarquista Sembrando Flores. El gener de 1924, Rigo era el secretari general del Sindicat Únic del Ram de la Construcció[1] i ara, el 1930, quan encara no havia superat la trentena d'anys, era novament una peça cabdal per a la reorganització societària i per a la revitalització de les accions del moviment llibertari mallorquí.[2] Un dels primers objectius dels àcrates de Mallorca segurament fou fer sortir de la letargia el principal formiguer de l'anarquisme palmesà: l'Ateneu Sindicalista de Palma. La qüestió no era senzilla, emperò Miquel Rigo

1 Arxiu del Regne de Mallorca, Govern Civil, Lligall 1611, Expedient 1223, Sindicato Único del Ramo de la Construcción.

2 Les aportacions a favor dels presos a l'etapa final del regnat d'Alfons XIII apareixen en diverses ocasions, per exemple: *La Revista Blanca*, 15 d'abril de 1929.

i altres anarquistes, com ara Francesc Simonet, semblaven prou animats. No eren els únics, l'ateneu anarquista, abans de l'arribada del nou període republicà, i malgrat els problemes que viu, encara mantenia una petita espurna per avivar la flama. La recuperació de les activitats als locals i la normalitat de les tasques era la preferència dels militants; el maig de 1930 —per exemple— hi ha constància de l'organització d'aportacions econòmiques solidàries amb els presos.[3] La situació és fràgil i els problemes econòmics semblen complicats de superar, el 1930, Governació Civil de Balears rebrà un breu estat de comptes de l'ateneu que certifiquen les dificultats, però alhora també ens informa del manteniment ateneístic amb l'aportació de setanta sòcies que paguen regularment una quota per l'espai i també per poder mantenir la biblioteca oberta.[4] La qüestió econòmica no era menor, la voluntat dels pocs militants no podia sempre solucionar les dificultats per abordar les possibilitats d'editar propaganda, pagar viatges o dietes propagandístiques o organitzar projectes a llarg termini com l'edició d'un periòdic, obrir un espai educatiu o muntar una editorial.

Altrament, la possibilitat d'organitzar públicament grans actes tampoc no era possible a causa de la situació política del moment. Era el final d'una etapa dictatorial i els grups llibertaris de Balears no estaven vivint el seu millor moment. Entre 1930 i 1931, els afins als sindicats anarquistes tractaven de reorganitzar-se, sobre la base de demandes de tipologia laboral, al voltant del citat Ateneu Sindicalista. L'activitat a l'interior de Mallorca i les altres illes era també molt precària. A principis de 1931, la reorganització tenia com a punt d'unió la Confederació Regional del Treball de Balears, organització adscrita a la cnt. Els fonaments que hi havia al darrere eren un petit nucli de picapedrers, molt actius en etapes anteriors i que ara tornaven a prendre la iniciativa per a reconstituir la cnt a Mallorca. L'organització, ja amb una certa tradició en etapes anteriors, tenia la seva seu al carrer Terra Santa (Posada de Terra Santa) número 11, 1r pis, a Palma; el local era compartit amb el també ressorgit Ateneu Sindicalista de Palma.[5] El primer secretari regional que tenim documentat de

3 L'Ateneu Sindicalista de Palma reapareix el maig de 1930 amb una aportació econòmica a *La Revista Blanca,* 15 de maig de 1930.

4 Arxiu del Regne de Mallorca, Govern Civil, Lligall 1.610, Expedient 1155. Ateneo Sindicalista de Palma y sus contornos

5 *Cent anys construint llibertat. La cnt a Mallorca 1910/2010*, Edicions el Moixet Demagog, Palma, 2011.

la CNT balear era Francesc Simonet,[6] del Sindicat de Transports i antic activista de l'anarquisme insular dels anys vint. Simonet havia participat de la creació de l'Ateneu Sindicalista de Palma a finals de 1918, i també en el congrés fundacional de la Confederació Regional del Treball de Balears. La reorganització sindical semblava un fet, en poc temps es van rearmar la Federació Local i assemblees de diversos rams d'oficis amb l'objectiu de reactivar els sindicats existents i crear-ne de nous.[7] A poc a poc, es creixia numèricament i s'iniciaven conflictes en diverses localitats i en centres de treball de diferent dimensió. A més de Miquel Rigo i Francesc Simonet, sembla que també hi va jugar un paper fonamental Guillem Quintana, un altre històric militant anarcosindicalista que havia participat vint anys abans en la publicació *El Rayo* i que també fou membre del comitè de la Confederació Regional del Treball el 1923 abans de l'etapa dictatorial. Quintana, també picapedrer, fa aparició pública novament el novembre de 1930 al setmanari anarquista *Tierra y Libertad*, aleshores òrgan molt proper a la Federació Anarquista Ibèrica.

La qüestió de la revitalització sindical del moviment llibertari, tot i ser minoritària, sembla que no va quedar reduïda a Palma i tampoc no va esperar a un possible canvi de règim per encapçalar noves iniciatives. A Ciutat, els vells militants reactiven la CNT, a la vegada que nous militants d'una nova generació s'aproximen a l'anarcosindicalisme a altres indrets on la presència de persones amb un bagatge militant era menys habitual. Per exemple a Sóller i al Port de Sóller, el debat entre els picapedres de la zona sobre temes tàctics era ja també una realitat. No debades, a mitjan desembre de 1930, a la Casa del Poble de Sóller es van reunir —sota vigilància policial— un grup de picapedrers de la zona. L'origen de l'encontre era debatre qüestions metodològiques i tàctiques relacionades amb la possibilitat d'iniciar una vaga; la posició dels assistents es dividia entre els partidaris d'anar a la vaga, tendència majoritària entre els militants i els simpatitzants —especialment joves— del Sindicat Únic de Ram de la Construcció,[8] i la de negociar amb un comitè paritari. La reunió es va suspendre definitivament per la dinàmica del debat entre els diversos obrers que defensaven els seus arguments cada vegada amb més efusió, una i altra postura. El 28 i 29

6 Grup D'Estudis 'Els Oblidats', *Els Invisibles – Diccionari de militants, organitzacions, sindicats llibertaris de Balears i Pitiüses. Volum I: Mallorca (1869-1952),* Edicions el Moixet Demagog, Palma, p. 150.

7 *Cultura Obrera,* 26 de setembre de 1931.

8 *Sóller*, 20 de desembre de 1930.

de març de 1931, la CNT va convocar un ple confederal per tractar el tema de la legalització dels sindicats, l'apertura dels locals sindicals i traçar el nou itinerari polític. A la conferència, que comptà amb la presència dels Comitès Regionals de Catalunya, Andalusia, Aragó, Llevant i també de Balears, la delegació insular va explicar a la trobada les dificultats de reorganització a Mallorca i de la necessitat de fer una gira de propaganda d'afirmació llibertària quelcom més que necessària per incorporar nous militants.[9] Dos dies més tard, la Federació Local de la CNT de Palma feia un acte, amb l'assistència d'una delegació de Barcelona del Sindicat de la Pell, l'objectiu del qual era constituir a Mallorca també un sindicat d'ofici. Els anarcosindicalistes desplaçats a Palma convidaren els seus companys a preparar una junta reorganitzadora del ram, explicant que no semblava complicat, ja que el sindicat ja tenia estatuts aprovats d'una etapa anterior. L'acta de l'assemblea va recollir l'entusiasme dels presents, els quals s'emplaçaven a acomplir tasques de propaganda als centres industrials i a preparar prest una trobada a Ciutat amb les delegacions dels diferents nuclis. Així i tot, hi va haver debat entre els presents, que afirmaven que no era necessària la constitució d'una comissió per crear un nou sindicat, i feren referència a l'existència de la societat *La Igualdad*, propera a la UGT i que ja complia amb la representació sectorial. El debat es va centrar en aquesta associació, sobre la qual alguns dels presents van carregar dures crítiques per la seva incapacitat per a solucionar diverses problemàtiques laborals. Els delegats del Ram de la Pell de Barcelona van animar els obrers de Mallorca, davant la insatisfacció de bona part dels assistents, majoritàriament sabaters, a la creació d'un sindicat específic adscrit a la CNT, però també a la instauració d'un comitè de relacions amb les altres associacions del ram.[10] El Sindicat del Ram de la Pell de la CNT reapareix poc després amb seu social al carrer Burgos núm. 3 de Palma,[11] actuant com a secretari general Vicent Novila. Sembla que després d'una assemblea general d'octubre de 1931, la major part dels militants del Sindicat Únic van acordar demanar a *La Igualdad* un procés d'unificació després del conflicte de la casa Estrany, el qual finalment no es va dur a terme per la negativa —unànime— dels associats ugetistes.[12] La

9 *Solidaridad Obrera*, 3 d'abril de 1931.

10 *Solidaridad Obrera*, 3 d'abril de 1931.

11 *Cultura Obrera*, 19 de setembre de 1931.

12 *Cultura Obrera*, 21 de novembre de 1931. L'article publicat a *Cultura Obrera* era molt crític amb el posicionament del president, Andrés Duran, i el secretari, C. Santandreu. Segons la versió del setmanari anarquista, la junta general no era prou representativa del conjunt de militants, fins

polèmica era lògica, encara que la recuperació de la CNT a Mallorca continuava el seu camí. El Comitè Regional de la Confederació Regional del Treball i la Federació Local de Sindicats de Palma feia esforços per ampliar la militància i la presència anarquista a diversos sectors.[13] Sembla que també, des de Mallorca, diversos treballadors del sector tèxtil van contactar amb el sindicat de Barcelona, el qual va facilitar la intervenció a les assemblees del sector dels anarquistes A. Giménez i J. Cortes. El maig de 1931, les assemblees de militants anarquistes tèxtils impulsades pels barcelonins, i la del vidre, on jugà una tasca fonamental Mascarell, eren ja una realitat.[14] El comitè regional de la CNT de Balears va aprofitar la presència d'anarquistes de Barcelona a Mallorca per organitzar diversos actes. El dia 14 de maig, al Teatre Balear de Palma, es va organitzar un míting d'afirmació sindical, amb la participació de E. Ballart del Sindicat de Comunicacions, M. Ros del Sindicat de la Pell, Andreu Quintana (familiar del també picapedrer Guillem Quintana), per part del Sindicat de la Construcció, i, per part de la CNT, Cortés[15] i Mascarell.[16] A l'acte també es va animar els companys d'Alaior a incorporar-se a la Confederació Regional del Treball.[17]

La proclamació de la Segona República, l'abril de 1931, va generar reaccions diverses en el si de l'anarquisme balear. Un sector important de la CNT es considerava protagonista del canvi i assumia inicialment la fase republicana com una nova opció, transitòria, per alliberar els presos, aconseguir l'amnistia i recuperar les estructures societàries i l'activitat pública. Així, la nova fase política es va acceptar de forma més benèvola: «no somos entusiastas de la República burgesa, pero no consentiremos una nueva dictadura».[18] Alguns joves propers al moviment llibertari, per exemple a Eivissa, es van concentrar a la plaça de l'Ajuntament per proclamar visques a la llibertat.[19] No debades, el sector anar-

---

i tot els acusa de prendre un acord amb un quòrum mínim que no devia superar els vint militants.

13 *Solidaridad Obrera*, 27 de maig de 1931.

14 *Solidaridad Obrera*, 27 de maig de 1931.

15 Amb tota probabilitat, era Joaquín Cortés Olivares, aleshores representant del tèxtil barceloní i propagandista confederal. Íñiguez, M., *Enciclopedia del anarquismo ibérico*, Asociación Isaac Puente, Vitoria, 2018, p. 703-704.

16 Manuel Mascarell Calvet, militant de la CNT del ram del vidre, propagandista i futur «trentista». Íñiguez, M., *Enciclopedia del anarquismo ibérico*, Asociación Isaac Puente, Vitoria, 2018, p. 1.685-1.686.

17 *Solidaridad Obrera*, 27 de maig de 1931.

18 *Solidaridad Obrera*, 15 d'abril de 1931.

19 Serra, J., *Per memòria. Vivències d'en Vicent de na Dolors*, Círculo Rojo, Almería, 2021.

quista anomenat per la historiografia com més ortodox i, fins i tot, insurreccional, era segurament més petit i menys conspirador del que s'havia explicat fins aleshores;[20] igualment a Mallorca, ni la CNT ni els seus integrants estaven en condicions numèriques de plantejar un posicionament inicial obstruccionista, calia créixer i esperar millors moments. A la nova etapa republicana, el primer gran conflicte que guanyà la CNT a Mallorca fou el de la Calcetería Hispánica, que es va allargar quatre setmanes. Amb el suport del Sindicat Únic del Ram Tèxtil de Barcelona, diversos companys es van desplaçar a Mallorca per assessorar els treballadors i treballadores del tèxtil. Malgrat la repressió del conflicte, els anarcosindicalistes anunciaven a la seva premsa el triomf aconseguit: reconeixement —entre d'altres beneficis— del sindicat, readmissió dels quinze companys acomiadats, abolició de les multes, repartiment del treball en cas de reducció de la demanda de feina, el pagament —amb un 50 % d'increment— de les hores extres realitzades i una revisió dels salaris.[21] La victòria a Calcetería Hispánica va coincidir cronològicament amb la incorporació a la CNT del Sindicat Únic de Treballadors de la Mar i amb les iniciatives, per part de militants relacionats amb el Sindicat del Transport, els quals van enviar una delegació a Barcelona per assessorar-se.[22] La cura i el suport dels sindicats del ram de la CNT de Barcelona sembla prou clara per facilitar la generació de noves dinàmiques a l'illa i també la creació d'una xarxa de relacions fortes amb els companys peninsulars. El picapedrer Miquel Rigo, de la Federació Local de la CNT de Palma, anunciava a *Solidaridad Obrera* la necessitat d'agrupar-se a l'entorn dels sindicats anarquistes i de criticar de forma pública la UGT i els seus dirigents. La missió enviada a Barcelona prest va tenir també els seus resultats, el dia 25 de juny es va convocar a la Casa del Poble de Palma una assemblea del ram del transport. A l'acte, els companys desplaçats a Barcelona van informar de la seva estada i de la informació i ajuda rebuda; finalment expliquen que des de la ciutat catalana es mostren receptius i col·laboradors amb totes les necessitats societàries.[23]

Feia dues setmanes que el Teatre del Conservatori de Madrid acollia, entre els dies 11 i 16 de juny de 1931, el III Congrés de la CNT; la presència mallorquina es va concentrar entorn a quatre sindicats del ram del vidre, de la construcció, de

20 Vadillo, J., *Historia de la CNT. Utopía, pragmatismo y revolución*, Los Libros de la Catarata, Madrid, 2019.

21 *Solidaridad Obrera*, 25 de juny de 1931. L'informe està signat per Miquel Rigo.

22 *Ídem.*

23 *Solidaridad Obrera*, 5 de juliol de 1931.

la fusta i de la pell. En tot just uns mesos, la Confederació Regional del Treball de Balears havia aconseguit configurar una estructura sindical que representava uns mil treballadors i que ampliava els oficis i la seva organització progressivament. Miquel Rigo i Guillem Villalonga van acudir a la cita en la qual la CNT tractava de dirimir les seves línies orgàniques estratègiques que havien de regir aquesta etapa republicana i en la qual es discutirien temes com les federacions d'indústria o s'evidenciaria que les tendències ideològiques estaven cada vegada més polaritzades, que enfrontaven corrents pròxims a la FAI i les que posteriorment configurarien el «trentisme» o les que posicionarien les bases i els dirigents pels complexos moments viscuts durant la dictadura.[24] A les diverses tendències i famílies anarquistes caldria afegir-hi també el gran nombre de militants de la CNT que no eren anarquistes i que actuen en els sindicats perquè troben que es tracta d'una eina útil; en el si dels sindicats anarquistes, hi operen un bon nombre de joves comunistes davant la impossibilitat d'aconseguir el 1931 un espai *stricto sensu* comunista, visible i pràctic. Al III Congrés de la CNT a Madrid, Rigo hi va actuar en representació del Sindicat de Picapedrers i del Sindicat del Vidre com a delegat de 325 militants, i Guillem Villalonga ho feia en nom del Sindicat de la Fusta i del Sindicat de la Pell, representant uns set-cents afiliats. No obstant això, la representació mallorquina a l'encontre fou molt testimonial, els sindicats representaven un 0,78 % del total i un 0,19 % dels afiliats de la CNT representats.[25] Poc més tard, Miquel Rigo va participar a l'assemblea del transport de Palma del dia 25 de juny, on explicaren la seva estada a Madrid. Allà va posar de manifest la necessitat d'incorporar-se a la confederació anarquista, que aleshores representava uns 800.000 treballadors.[26] Malgrat la feblesa numèrica i activista dels mallorquins, els esforços per reconstituir l'organització van continuar. Superar en poc mesos el silenci i superar també la fita dels mil afiliats era una càrrega energètica per al conjunt de militants. Els sindicats representats a Madrid encara conserven el seu espai sindical a la Casa del Poble de Palma, però la reconstituïda Confederació Regional del Treball de

24 Christie, S., *Nosotros los anarquistas: Un estudio de la Federación Anarquista Ibérica*, Publicacions de la Universitat de València, Valencia, 2010, p. 94-95.

25 Fundación Anselmo Lorenzo (Madrid), Arxiu CNT–AIT *Memoria, Congreso Extraordinario Celebrado en Madrid*, 1931, p. 11.

26 *Solidaridad Obrera*, 5 de juliol de 1931. Les xifres de la trobada del teatre del Conservatori a Madrid eren les següents segons la memòria del congrés: 418 delegats, 511 sindicats i 535.565 afiliats. Fundación Anselmo Lorenzo, Arxiu CNT–AIT *Memoria, Congreso Extraordinario Celebrado en Madrid*, 1931.

Balears, la Federació Local de Sindicats Únics de Palma, l'Ateneu Sindicalista i —més endavant— *Cultura Obrera* establiran en els locals del carrer Terra Santa la seva seu organitzativa, des d'on s'actuarà —sempre amb limitació— com a altaveus de l'anarquisme insular.

L'organització anarquista del transport aviat es va trobar amb problemes prou greus amb la patronal, la idea era desfermar els arguments del Sindicat Únic amb la pèrdua dels possibles llocs de feina. El dia 29 de juny de 1931, a la pressió patronal s'hi van unir també algunes protestes i els enfrontaments amb «agents» de la patronal. Segons la crònica, l'intent per desarmar una partida de pistolers va generar una dura intervenció per part de la Guàrdia Civil. La càrrega policial va generar diversos ferits de consideració: Manuel Martínez amb un tall de sabre a la mà, Francesc Mellado amb un tall a l'esquena, tots dos militants del sindicat de transport; també van caure ferits altres militants d'altres sindicats que participaven de la protesta, com Jaume Ramos.[27] A més a més, la patronal va ordenar el locaut i el governador va anunciar la deportació de diversos sindicalistes de Mallorca. De fet, els primers dies de l'estiu de 1931 van ser convulsos. El 7 de juliol de 1931 es va detenir el comitè de vaga dels treballadors del moll del port de Palma. La detenció d'aquests obrers, en la seva majoria lligats a l'anarquisme insular, també es va ampliar amb la captura de diversos comunistes que els havien mostrat suport. Immediatament, les forces anarcosindicalistes i comunistes, en aliança, van convocar —com a resposta a les detencions— una vaga general a Palma.

El conflicte es va allargar dues setmanes, sembla que hi va haver tres ferits greus de bala, un mort i la dimissió del batle de Palma, el socialista Llorenç Bisbal.[28] La dimissió del batle de Palma no fou acceptada en la sessió extraordinària del dia 11 de juliol de 1931 per part dels seus companys de consistori.[29] La militarització de la ciutat i la violenta repressió contra els vaguistes va generar així mateix que l'Ajuntament de Palma tractés de maximitzar els seus esforços i energies per tal de donar solució al conflicte. Finalment, el dia 12 de juliol de 1931 els representants de la patronal i del sindicat del transport van arribar —entre d'altres— als

27 *Solidaridad Obrera*, 5 de juliol de 1931. A la llista publicada a *Solidaridad Obrera* sobre el primer aniversari de la Segona República, anuncia les ferides de Francesc Mellado i Manuel Martinez, però apareix Jaume Campos i no Jaume Ramos, un dels dos podria ser una errada. *Solidaridad Obrera*, 14 d'abril de 1932.

28 *El Obrero Balear*, 11 de juliol de 1931. El mort, segons el *Diario de Ibiza*, fou José Marí de 21 anys. *Diario de Ibiza*, 11 de juliol de 1931.

29 Arxiu Municipal de Palma, 1931, Pleno y ordinario AH-2200-1.

següents acords: divisió dels treballadors del port en seccions, readmissió dels acomiadats i la prohibició de feina als esquirols. L'acord era un èxit parcial de la CNT i dels seus delegats al conflicte: Bartomeu Abraham, Antoni Nicolau, Bartomeu Albertí o Jaume Garau.[30]

Durant aquest mateix conflicte, la Societat de Pintors s'havia incorporat a la CNT amb uns noranta-cinc afiliats, i també el Sindicat de Productes Químics, amb uns dos-cents afiliats.[31] La CNT s'aproximava als mil cinc-cents militants i la seva presència era ben visible als conflictes locals. La crònica de la confrontació sindical feia latent també els enfrontaments i debats que en el si de molts sindicats havia provocat unes certes tensions entre els dirigents d'alguns propers a la UGT i part de la seva filiació.[32] De fet, algunes societats, com la de paletes El Trabajo, amb seu a la Casa del Poble, i el Sindicat de la Construcció s'haurien unificat generant així un potent Sindicat Únic de la Construcció, adscrit aleshores a la CNT.

L'aproximació tàctica entre anarquistes i comunistes era una evidència. En aquest sentit, l'agost del mateix any, la societat de picapedrers El Trabajo (sota l'òrbita del comunisme) i el Sindicat Únic del Ram de la Construcció de la CNT van anunciar la seva unificació.[33] Aquesta aliança coincidia en el temps amb l'ampliació de la presència anarcosindicalista a altres indrets de Mallorca, aleshores es van multiplicar les accions. A l'estiu de 1931 sembla que es va consolidar també el Sindicat Únic de la Construcció de Sóller, amb vinculació orgànica amb la CNT balear i que es va centrar especialment en l'empresa Puertos y Pantanos del Port de Sóller.

El setembre de 1931 el conflicte entre els propietaris i els treballadors adquiria una dimensió més gran, quan després de l'inici d'un procés vaguístic l'empresa decideix acomiadar catorze treballadors. Feia poc que l'organització anarcosindicalista havia arribat a la zona amb demandes relacionades amb un augment del sou significatiu, de cinc a vuit pessetes per jornada laboral. La conflictivitat es va estendre a altres sectors i el seguiment policial dels sindicats més actius era cada vegada més freqüent, la Direcció General de Seguretat incorporava

30 *El Obrero Balear*, 11 de juliol de 1931.

31 *Solidaridad Obrera*, 12 de juliol de 1931.

32 L'article el signa Miguel Rojo, segurament pseudònim de l'històric anarquista Miquel Rigo.

33 ARM, Govern Civil, Lligall 1613, Expedient 1477, Sindicato Único del Ramo de la Construcción.

informes de les assemblees anarquistes on recollia els debats, les discussions i els principals acords.

El 25 d'agost de 1931, la comissaria de vigilància recollia una reunió del sindicat del vidre on relata l'assistència de vuitanta-cinc individus, les novetats del sector a l'àmbit estatal i el suport del Sindicat Únic del Vidre amb la publicació *Cultura Obrera*, mitjançant una subscripció, qüestió fonamental si tenim present que el setmanari anarquista encara no havia vist la llum des de la seva desaparició als anys vint.[34] A finals de setembre de 1931, *Solidaridad Obrera* informava del coneixement de la càrrega, amb grans camions, de les portes de fusta del centre penitenciari de la Model al port de Barcelona amb destinació a Palma.[35] El bloqueig dels tallers de Barcelona per compondre les portes fou un èxit. Les autoritats van imaginar que transportant, entre silencis, les portes a les illes, aquestes serien restaurades sense més pena que glòria a qualsevol de les fusteries de Palma. Les autoritats, en canvi, no van tenir cura de dues qüestions bàsiques. La primera, la presència de militants anarcosindicalistes als ports de Barcelona i de Palma, fet que facilitava les comunicacions. I la segona, el fort desplegament del Sindicat de la Fusta de Palma, on la seva presència era propera als 350 militants. La comunicació a la premsa anarcosindicalista per part del Sindicat de la Fusta de Barcelona pretenia informar i comunicar l'operació als treballadors de Mallorca. La informació en ben aviat va arribar a l'illa i els militants es van organitzar per evitar la reparació de les portes; la notícia es publicà a *Cultura Obrera.*[36] Sembla que inicialment les portes havien de ser restaurades em diversos tallers com Can Segura,[37] però finalment es van traslladar a Can Frau de Palma, on la presència anarquista era majoritària. A una assemblea celebrada l'octubre de 1931, el sindicat de picapedrers, amb la presència d'una cinquantena de militants, va decidir, després de llegir una carta del Sindicat de la Fusta, donar suport econòmic als vaguistes, amb un fons de vint-i-cinc pessetes setmanals, i considerar la possibilitat de declarar una vaga general en solidaritat amb la causa. La policia n'estava assabentada i va redactar un informe sobre el suport dels picapedres a la vaga dels fusters: «leída

34 arm, Govern Civil, Lligall 1610, Expedient 1209, Sindicato Único del Ramo del Vidrio. Els seguiments i informes no són exclusius del vidre, també els picapedrers i altres sindicats van tenir seguiments des de 1931.

35 *Solidaridad Obrera*, 27 de setembre de 1931.

36 *Cultura Obrera,* 3 d'octubre de 1931.

37 Ginard, D., «Entrevista a Antoni Martínez Juliana», *Treballadors, sindicalistes i clandestins. Històries orals del moviment obrer a les Balears (1930-1950)*, Documenta Balear, Palma, 2012.

una comunicación del Sindicato de la Madera, solicitando apoyo moral y material para los carpinteros huelguistas de la Casa Frau que lo son por haberse negado a trabajar en la recomposición de las puertas de las celdas de la Cárcel celular de Barcelona», apunta al seu informe l'agent Bartolomé Pons.[38]

La intervenció a la premsa sobre el conflicte era evident, el governador va ordenar la destitució dels representants dels treballadors i un bloqueig total a la premsa sobre el conflicte; fins i tot, durant l'enfrontament, Juan Mas i Pablo Iglesias, del Sindicat del Ram de la Fusta, van sofrir un procés amb el qual es demanava fins a quatre mesos de presó per participar d'un conflicte que les autoritats van qualificar com a il·legal.[39] Aparentment, la vaga va fracassar i les portes es van compondre uns mesos més tard amb l'ajuda dels treballadors propers a la societat *El Desarrollo del Arte*, de tendència ugetista i l'acomiadament de cinc treballadors de Can Frau. Les portes es van traslladar finalment a principi de 1932 des de Palma fins a Barcelona on —amb fortes mesures de vigilància— es van traginar fins al centre penitenciari.[40] Tanmateix, el conflicte de Can Frau i d'altres van visualitzar la solidaritat societària i la força de l'acció directa, la qual capacitava als treballadors per parlar de tu a tu a les autoritats.

L'augment de la conflictivitat i la presència de les organitzacions anarquistes a Mallorca es va constatar també al míting que la Confederació Regional del Treball de les Balears va organitzar el dia 6 de desembre de 1931. L'acte estava dirigit contra els acomiadaments i contra el nepotisme de la patronal mallorquina. La jornada es va inaugurar amb la participació de J. Oliver,[41] i de seguida hi va intervenir Joan Gelabert Vallori del Sindicat del Transport de la CNT. La participació de Gelabert va fer palesa la forta repressió que s'exercia contra l'anarcosindicalisme, considerant que la contundent reacció de la patronal era un símptoma de l'efectivitat dels mecanismes d'acció directa desplegats per la CNT. Els picapedrers anarquistes també van ser presents a l'acte, per la seva banda hi va participar Joan Cañellas,[42] el qual va criticar activament la respos-

38 ARM, Govern Civil, Lligall 1613, Expedient 1477*,* Sindicato Único del Ramo de la Construcción.

39 *Cultura Obrera*, 28 de novembre de 1931.

40 *Solidaridad Obrera*, 15 de gener de 1932.

41 Amb tota probabilitat es tractava de Joan Oliver del Sindicat de Transports de la CNT. Vegeu: GRUP D'ESTUDIS «ELS OBLIDATS», *Els Invisibles – Diccionari de militants, organitzacions, sindicats llibertaris de Balears i Pitiüses. Volum I: Mallorca (1869-1952),* Edicions el Moixet Demagog, Palma, p. 115.

42 Delegat del Sindicat de la Construcció (1931). Vegeu: *Els Invisibles – Diccionari de militants, organitzacions, sindicats llibertaris de Balears i Pitiüses….*

ta governativa republicana. Cañellas va situar al mateix nivell l'administració republicana i la monàrquica anterior. Va insistir també en la utilitat del moviment i en la necessitat d'establir unes mínimes aliances obreres a favor d'un front únic contra el capitalisme local. Molt més crític es va mostrar Bartomeu Albertí, en representació del Sindicat de Gas i Electricitat, qui evidenciava que l'acte no estava ple de treballadores i treballadors; situava, a més, en el punt de mira l'absència d'alguns dels implicats en els darrers conflictes. Albertí relatava també la necessària complicitat de les autoritats locals, i posava com a exemple la disputa del sector tèxtil en la zona d'Inca, en el qual, després de dinou setmanes de vaga per a demandar una jornada laboral concorde a la normativa del moment, no s'obligava els empresaris a complir amb aquestes normes.

En aquest acte semblava evidenciar-se cert idil·li en el si de l'obrerisme local entre treballadors comunistes i sectors de l'anarcosindicalisme. També va prendre la paraula l'activista comunista Aurora Picornell, en el nom del Sindicat de Sastresses, la qual censurà la part del moviment obrer que actuava al marge d'un interès que denominà de classe. Abans de finalitzar el míting, també hi van participar Pere Vanrell, del Sindicat de Carreters, i el també comunista Antoni Ambròs, del Sindicat de la Corda, que va manifestar paraules contràries a la política republicana contra els presos i per les seves lentes reformes en els camps social i laboral. Es van sumar a l'encontre el Sindicat d'Oficis Diversos i el Sindicat de la Pell. Quan van finalitzar els actes, es va organitzar una improvisada manifestació que va acabar sent dissolta amb algunes carreres amb les forces de l'ordre.[43]

Malgrat l'aparent sintonia política, la relació i aproximació tàctica entre els anarquistes i els comunistes no era benvinguda ni acceptada entre alguns cercles anarquistes de Ciutat i es visualitzava amb una crítica pública a favor o en contra als mitjans anarquistes escrits. De manera irònica, s'utilitzava el terme «anarcotraïdor» contra qui no estava d'acord amb el front comú amb els comunistes. La qüestió sobre accions conjuntes als centres de treball era ben senzilla, però alhora complexa ideològicament. L'immobilisme d'alguns sectors de l'anarquisme era interpretats per altres com una aproximació a la UGT i als seus posicionaments condescendents —ocasionalment— amb actes propers a l'esquirolatge. L'immobilisme o la integritat ideològica condemnaria l'anarquisme a una menor influència en la pràctica, ja que les accions combinades amb

43 *Cultura Obrera*, 12 de desembre de 1931.

les organitzacions comunistes eren una qüestió pràctica.[44] Eren les acaballes de 1931, la reconstitució de la CNT era un fet i el seu creixement numèric també, però les estructures eren encara febles i les contradiccions pròpies de qui es plantejava aliances, front comú o fins i tot la puresa ideològica. Encara quedava al davant molta feina, ampliar els sindicats i els conflictes, organitzar nous espais de sociabilitat culturals i específicament de joves o de dones. L'anarquisme de Mallorca encara s'havia de mirar al mirall moltes vegades.

44 *Cultura Obrera*, 12 de desembre de 1931.